

UDK 37.064.2:[371.3:796

Milovan Stamatović,**Goran Šekeljić,****Žana Bojović, Učiteljski fakultet u Užicu****Živorad Marković, Pedagoški fakultet u Jagodini**

UČITELJ U NASTAVI FIZIČKOG VASPITANJA¹

1. UVODNA RAZMATRANJA

Poznato je da nastava fizičkog vaspitanja u mlađim razredima osnovne škole ima ulogu da deci omogući osmišljenu i kontrolisanu osnovnu – biološku potrebu za kretanjem, čime se utiče na njihov pravilan i svestran psihofizički rast i razvoj, na očuvanje i unapređivanje zdravlja, podiže nivo adaptivnih i stvaralačkih sposobnosti u savremenim uslovima života, doprinosi njihovom vaspitanju i sportsko-tehničkom obrazovanju.

Cilj je da učenici shvate smisao, vrednost i značaj fizičkog vaspitanja za njihov pravilan i svestran psihofizički razvoj.

Predviđeni koncept fizičkog vaspitanja omogućava slobodu i iskazivanje kreativnosti učitelju u osmišljavanju nastave. Na osnovu predviđenih oblasti za realizaciju (orijentacioni godišnji nastavni plan i program) učitelj sam na osnovu svoje stručne procene bira sadržaje vodeći računa o uzrasnim karakteristikama i fizičkim sposobnostima dece (a i dece sa smetnjama u razvoju) i uslovima za rad koji su mu na raspolaganju. On pristupa planiranju nastave i časa vodeći računa o svim metodičkim zahtevima koja su obeležje časa fizičkog vaspitanja.

Pored redovne nastave, koja se realizuje kroz časove, učitelj je dužan da realizuje i veliki broj vannastavnih aktivnosti u okviru predmeta fizičkog vaspitanja. Teoretska i praktična znanja potrebna da bi realizovao nastavu fizičkog vaspitanja u razredu, učitelj stiče studirajući na učiteljskom fakultetu ili ranije na pedagoškoj akademiji. Da li je to dovoljno, pokazuju rezultati rada.

2. POSTOJEĆE STANJE NASTAVE FIZIČKOG VASPITANJA U MLAĐIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE

Nastava fizičkog vaspitanja u mlađim razredima osnovne škole i njen doprinos svestranom i harmoničnom razvoju predmet je mnogih istraživanja, analiza i rasprava ne samo u krugovima stručnjaka i neposrednih nosilaca te delatnosti već i u široj društvenoj javnosti.

Mnogi eminentni svetski i domaći naučni radnici i stručnjaci su se od davnina bavili istraživanjima i analizama iz ove oblasti. Među njima najpoznatiji su:

- a) iz oblasti stanja fizičkog vaspitanja u mlađim razredima osnovne škole – Konstantinović, S. (1969); Berković, L. (1982); Findak, V. (1989); Krsmanović,

¹ Rad u okviru projekta *Nastava i učenje: problemi, ciljevi i perspektive*, br. 179026.

B. (1985); Stamatović, M. (1990, 1998, 1999, 2001); Šekeljčić i Stamatović (2009, 2010).

b) istraživanja vezana za intenzifikaciju nastave fizičkog vaspitanja – Višnjčić, D. (1979); Kundrat, V. (1979); Spasov, Đ. (1980); Rodić, R., Berković, L., Ivanović, J. (1981); Berković, L., Malacko, J., Bala, G. (1982); Stamatović, M. (2006).

Rezultati ovih istraživanja i analiza uglavnom ukazuju na to da je fizičko vaspitanje u mladim razredima osnovne škole nedovoljno efikasno i da je, u celini uzevši, nedovoljno razvijeno. Takođe, vlada mišljenje da se ova neefikasnost veoma nepovoljno reflektuje na sve segmente školskog fizičkog vaspitanja i funkcionisanja sistema kao celine.

Kao što je poznato, mlade školsko doba je veoma pogodno da se kod učenika razvije razumevanje i smisao za fizičku kulturu i stvore trajne navike za angažovanje u njoj. Sve to se može realizovati samo kroz konkretnu i raznovrsnu motoričku aktivnost koja bi učeniku osigurala osnovno motoričko obrazovanje i otkrila mu najznačajnije vrednosti fizičkog vežbanja. Propusti li se ovo vreme, što se inače često dešava, učenik se dovodi u situaciju da te neophodne osnove počne izgrađivati tek u narednom uzrasnom periodu, tj. u starijim razredima osnovne škole. Pošto su u to vreme, zbog izvesnih teškoća i promena koje nastaju u pubertetu, procesi motoričkog vežbanja nešto usporeniji, naročito kod devojčica, deficitarnost nastala u prethodnom periodu obično se ne nadoknadi u celosti već se prenosi u u naredno, starije školsko doba. I tako učenik veoma često završava školovanje, a da kroz njega ne stekne neophodno motoričko obrazovanje i navike, usled čega njegova aktivnost u fizičkoj kulturi, posle završenog školovanja, uglavnom, prestaju.

Uzroka za takva stanja ima više. Odlučujući je, čini se, odnos škole prema ovoj nastavnoj oblasti, kao i nizak kvalitet nastave, odnosno efikasnosti fizičkog vaspitanja. Škola još uvek ne shvata pravi smisao i suštinu fizičkog vaspitanja. Otuda je celokupna briga o fizičkom razvitku učenika i njihovom fizičkom obrazovanju prepuštena učitelju. Sadašnja osposobljenost učitelja za ovu nastavu je na takvom nivou da se neki veći efekti ne mogu ni očekivati.

Većina učitelja tradicionalno je naklonjena rekreativnom vežbanju. Sadržina njihovog rada pretežno je zasnovana na dečjim igrama koje najčešće nisu usklađene sa suštinskim ciljevima i zadacima koje treba rešiti na pojedinim etapama ovog uzrasta. Pri takvom načinu rada, uloga učitelja najčešće se svodi na rukovođenje ili upravljanje decom, umesto da više bude usmerena na vođenje, odnosno upravljanje procesom vežbanja.

Koristeći pozitivne emocije i prirodnu sklonost dece prema igri, učitelji uspevaju da ih kako-tako aktiviraju, da manje ili više zadrže njihovu pažnju i očekivanja, ali veoma retko uspevaju da celu tu aktivnost usklade sa njihovim suštinskim potrebama i interesima, pogotovo dece sa smetnjama u razvoju. Takav pristup, u stvari, obezbeđuje nekakvo, najčešće površno i nekompletno motoričko obrazovanje, ali veoma malo doprinosi razvoju, stvaralačkom ispoljavanju i samopotvrđivanju ključnih motoričkih, funkcionalnih i drugih potencijala, sposobnosti i osobina.

Nedovoljna obučenost za rad često je praćena demotivacijom koja se ispoljava u površnom pristupu i naglašenoj sklonosti ka improvizaciji. U našim školama, na primer, retko se može sresti učitelj koji časove fizičkog vaspitanja održava u propisnoj sportskoj odeći. U takvim okolnostima znatno je ograničena njegova motorička aktivnost, a time i mogućnost da se neposrednije uključi u rad i ličnim primerom podstiče i usmerava aktivnost učenika.

Osim toga, veoma često se dešava da zbog nekih propusta ili neuspeha učenika u nekim drugim predmetima učitelji samovoljno časove fizičkog vaspitanja zamenjuju drugim časovima. Umesto da naklonost učenika prema fizičkom vežbanju koriste kao podsticajnu meru, oni postupaju upravo obrnuto.

Sve napred navedene konstatacije jasno ukazuju da učitelji moraju biti dovoljno stručno pripremljeni za rad u ovoj nastavnoj oblasti, na šta treba obratiti posebnu pažnju kod pripremanja nastavnih planova i programa učiteljskih fakulteta. U nastavnim planovima i programima ovih fakulteta veoma malo prostora je dato aktivnostima i sadržajima kroz koje bi se studenti, redovni i na dokvalifikaciji, svestranije osposobili za ovu nastavnu oblast. Otuda veliki broj mladih učitelja ulazi u struku s površnim motoričkim obrazovanjem i relativno skromnim fondom metodičkih informacija. Sve to predstavlja potencijalni izvor njihove demotivacije i delimične ili potpune otuđenosti od fizičkog vaspitanja.

Nedovoljna osposobljenost učitelja svakako nije jedini uzrok radi koga fizičko vaspitanje u mladim razredima osnovne škole ne postiže zadovoljavajuću efikasnost. Mnoge analize su, naime, pokazale da značajan deo uzroka treba tražiti u uslovima rada, tj. u materijalnom položaju i ukupnom tretmanu ove nastave.

Poznato je, na primer, da se nastava fizičkog vaspitanja u mladim razredima najčešće tretira kao sporedna i manje značajna, u odnosu na istu nastavu u starijim razredima. Gotovo u svim osnovnim školama nastava u starijim razredima ima apsolutni prioritet, kako u pogledu korišćenja sale i drugih objekata za vežbanje, tako i u pogledu opremljenosti i korišćenja nastavnih pomagala. Zapaženo je, osim toga, da su učenici mlađih razreda u znatno manjem broju zastupljeni u vannastavnim aktivnostima i sportskim sekcijama. Sve to bitno ograničava njihovu ukupnu aktivnost u fizičkoj kulturi i sužava prostor za njihovo pravovremeno i trajno angažovanje u njoj.

Dalje, uzroke postojećeg stanja treba tražiti i u nedovoljnom fondu časova fizičkog vaspitanja. Sasvim je izvesno da se s 2–3 časa nedeljno (čak i pod uslovom da se oni redovno realizuju) ne mogu ostvariti rezultati koji se od fizičkog vaspitanja očekuju, posebno u uzrastu u kome je svakodnevna fizička aktivnost deteta izuzetno potrebna.

U celini uzevši, dakle, sadašnje stanje fizičkog vaspitanja dece mlađeg školskog uzrasta uzrokovano je čitavim spletom okolnosti. Svaka od njih, dakako, zahteva i posebnu analizu, poseban pristup i metode da se do kraja i svestrano sagleda.

Činjenica je da se, prema do sada važećim propisima, nastava fizičkog vaspitanja u mladim razredima (treći i četvrti) može poveriti i nastavnicima fizičkog vaspitanja. Premda ova mogućnost bitnije ne narušava princip personalne koncepcije, niti na bilo koji način ugrožava status učitelja, ona nikada nije do kraja ni na širem frontu is-

korišćena. Štaviše, događalo se da su se škole, koje su se već opredelile da nastavu izvodi nastavnik fizičkog vaspitanja, posle izvesnog vremena vratile učitelju.

U takvim okolnostima, razume se, problem stručnog profila nastavnika ne samo da nije mogao biti rešen, već je još više aktualiziran.

U rešavanju problema nije se uvek išlo pravim putem. Očigledno je da suština problema nije u tome ko će predavati fizičko vaspitanje – učitelj ili nastavnik fizičkog vaspitanja već kako će se ono predavati, odnosno kako se objektivno može ostvariti viši nivo realizacije u toj nastavi, pod uslovom da su i jedan i drugi profil dovoljno obrazovani iz ove oblasti.

Očigledno je, dakle, da je problem učinka nastave fizičkog vaspitanja u mlađim razredima osnovne škole daleko dublji i složeniji i da se stoga pitanje profila nastavnika ne može razmatrati izolovano od svih ostalih pitanja vezanih za ovaj problem, još manje da on može biti rešen jednostranim opredeljivanjem za ovaj ili onaj profil.

Značajnu ulogu u podizanju kvaliteta nastave fizičkog vaspitanja u mlađim razredima osnovne škole treba da odigra dalje usavršavanje učitelja iz ove oblasti.

3. OBRAZOVANJE I USAVRŠAVANJE UČITELJA U CILJU POBOLJŠANJA KVALITETA NASTAVE FIZIČKOG VASPITANJA

Studenti učiteljskog fakulteta između ostalog kroz Metodiku nastave fizičkog vaspitanja stiču neophodna znanja za izvođenje nastave fizičkog vaspitanja u mlađim razredima osnovne škole. Cilj nastave Metodike fizičkog vaspitanja na učiteljskim fakultetima je da doprinese sticanju znanja i uverenja koja će omogućiti formiranje adekvatnog stručnog (profesionalnog) stava studenata prema fizičkoj kulturi uopšte, koji će obezbediti potpuno razumevanje njene uloge i značaja i osposobiti ih za realizaciju cilja i zadataka nastave fizičkog vaspitanja od prvog do četvrtog razreda osnovne škole, uz primenu najadekvatnijih metoda, postupaka, oblika i sadržaja rada u skladu s potrebama učenika u postojećim okolnostima.

Zadaci nastave Metodike nastave fizičkog vaspitanja su da upoznaju studente sa:

- opštim, teorijskim, zdravstveno-biološkim, društveno-istorijskim, pedagoškim i psihološkim osnovama fizičke kulture, relevantnim za razumevanje sveukupne problematike fizičkog vaspitanja dece od prvog do četvrtog razreda osnovne škole, a takođe znanjima potrebnim za formiranje stručnog (profesionalnog) stava prema sopstvenoj ulozi u realizaciji njegovog cilja i zadataka;
- osnovnim bio-psiho-socijalnim karakteristikama dece od prvog do četvrtog razreda i njihovim uzrasnim (i kretnim) potrebama;
- ciljem, zadacima i sadržajima, te organizacionim oblicima rada u nastavi fizičkog vaspitanja učenika od prvog do četvrtog razreda osnovne škole i osposobi ih da u cilju realizacije istih umeju da pravilno primene adekvatne metode, postupke, oblike i sadržaje rada, kako u klasičnim, tako i u kombinovanim odeljenjima;
- da osposobi studente za samostalno i korektno korišćenje stručno-metodičkih izvora: udžbenika, priručnika, uputstava, zbirki, bukvara i sl., u cilju samoo-

- brazovanja kao i samoinicijative u procesu planiranja, odabiru sadržaja i metoda rada i praćenju i vrednovanju napretka učenika;
- da ih upozna sa metodičkim stavovima u pogledu primene različitih sadržaja rada, tj. osposobi ih za konkretnu primenu strojevih vežbi, vežbi oblikovanja, prirodnih i konstruisanih oblika kretanja, elementarnih igara, štafetnih igara i sportskih i drugih igara, raznim aktivnostima na vodi i snegu, akrobatskim vežbama, vežbama ravnoteže, vežbe sa rekvizitima, dečjeg folklora i plesa i drugih telesnih aktivnosti;
 - da ih uputi u mogućnosti korelacije sadržaja fizičkog vaspitanja i drugih nastavnih predmeta, a naročito u smislu njihovog korišćenja na drugim časovima kao aktivnog odmora (kod dugotrajnog statičkog naprezanja, sedenja, pisanja i sl.);
 - i da ih uključivanjem u različite vidove praktičnog rada osposobi za samostalno planiranje, realizaciju i vrednovanje rada u fizičkom vaspitanju učenika od prvog do četvrtog razreda osnovne škole.

3.1. Kako podići kvalitet nastave fizičkog vaspitanja od prvog do četvrtog razreda osnovne škole (zaključna razmatranja)

Da bi Metodika nastave fizičkog vaspitanja na učiteljskim fakultetima bila u funkciji obrazovanja i usavršavanja učitelja, potrebno je raditi na unapređivanju i usaglašavanju nastavnih planova i programa iz oblasti fizičkog vaspitanja i metodike nastave fizičkog vaspitanja na učiteljskim fakultetima.

Evidentno je da studenti koji se upisuju na učiteljske fakultete dolaze sa skromnim znanjem iz oblasti fizičkog vaspitanja (oko 20% studenata ne zna da pliva, a o skijanju da i ne govorimo). Da bi se osposobili da uspešno prate nastavu iz Metodike nastave fizičkog vaspitanja, potrebno je uvesti nastavu fizičkog vaspitanja u I, II, III i IV semestar s 2 časa nedeljno, da bi upotpunili svoja znanja iz oblasti fizičkog vaspitanja i pripremili se stručno za učešće u nastavi. Potrebno je uvesti i bar jedan obavezan kurs plivanja i skijanja za sve studente učiteljskog fakulteta, a istovremeno ih obrazovati i pripremiti za realizaciju nastave fizičkog vaspitanja u školi u prirodi. Treba godišnje realizovati jedan kros i pešačenje za sve studente fakulteta i obezbediti uslove za rad sportskih sekcija u okviru slobodnih aktivnosti.

Potrebno je usvojiti jedinstvene kriterijume za proveru fizičkih sposobnosti na prijemnom ispitu, uz obavezno lekarsko uverenje o sposobnosti studenata da aktivno učestvuju u nastavi fizičkog vaspitanja.

Smatramo da bi se ovakvim nastavnim planom i programom, kada je u pitanju nastava fizičkog vaspitanja i metodika nastave fizičkog vaspitanja, umnogome doprinelo kvalitetnijem i stručnijem osposobljavanju budućih učitelja za realizaciju nastave fizičkog vaspitanja u mlađim razredima osnovne škole, a time uspešno odgovorilo zahtevima obrazovanja.

Kada su u pitanju učitelji koji su u radnom odnosu (opšte je poznato da iz nastave fizičkog vaspitanja u pojedinim opštinama i okruzima više od 20 godina nije bilo seminara ili bilo kakvog drugog vida usavršavanja i obrazovanja učitelja iz ove oblasti),

potrebno je organizovati seminare, stručne i naučne skupove kojima bi oni prisustvovali. Na ovim skupovima bi morale da dominiraju teme o ulozi i značaju fizičkog vaspitanja u psihofizičkom razvoju dece i teme iz praktičnog rada na časovima i u vančasovnim aktivnostima.

Ove skupove bi trebalo organizovati bar svake druge godine na učiteljskim fakultetima, u određenim školama na nivou grada, opštine, okruga. Prisustvo bi bilo obavezno za sve učitelje u radnom odnosu.

Potrebno je uticati na Ministarstvo prosvete i nadležne organe u državi da se poboljšaju materijalni uslovi za realizovanje nastave fizičkog vaspitanja u školama za decu od prvog do četvrtog razreda osnovne škole.

LITERATURA

Berković, L., Malacko, J., Bala, G. (1982): *Efikasnost nastave fizičkog vaspitanja u zavisnosti od nivoa stručne osposobljenosti nastavnika*, Fakultet fizičke kulture, Novi Sad.

Findak, V. (1989): *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture*, priručnik za nastavnike razredne nastave, Školska knjiga, Zagreb.

Konstantinović, S. (1969): „Potreba uvođenja predmetne nastave fizičkog vaspitanja u mlađe razrede osnovne škole“, *Nastava i vaspitanje*, 1, Beograd, str. 30–40.

Krsmanović, B. (1985): *Efikasnost nastave fizičkog vaspitanja u zavisnosti od modela nastavnih programa*, doktorska disertacija, Novi Sad.

Kundrat, V. (1979): *Problemi intenziteta opterećenja u fizičkom vežbanju dece u predškolskim ustanovama, kao faktor usavršavanja nekih funkcionalnih i motoričkih sposobnosti*, doktorska disertacija, Fakultet za fizičko vaspitanje, Beograd.

Milanović, Lj., Stamatović, M. (2004): *Metodika nastave fizičkog vaspitanja, za studente učiteljskog fakulteta*, Učiteljski fakultet, Užice.

Rodić, R., Berković, L., Ivanović, J. (1981): *Fizičko vaspitanje dece i omladine u novom vaspitno-obrazovnom sistemu*, Fakultet fizičke kulture, Novi Sad.

Spasov, Đ. (1980): *Intenzifikacija nastave fizičkog vaspitanja putem rada sa homogenim grupama*, doktorska disertacija, Niš.

Stamatović, M. (1990): „Fizičko vežbanje svakodnevna potreba učenika“, *Život i škola*, 2, Zagreb, str. 221–228.

Stamatović, M. (1998): „Prilog unapređivanju korektivnog vežbanja u nastavi fizičkog vaspitanja za mlađe razrede osnovne škole“, *Zbornik radova*, 1, Učiteljski fakultet, Užice, str. 373–382.

Stamatović, M. (1999): „Aktuelno stanje fizičkog vaspitanja u mlađim razredima osnovne škole“, *Zbornik radova*, 2, Učiteljski fakultet, Užice, str. 363–368.

Stamatović, M. (2001): *Ispitivanje efikasnosti nastave fizičkog vaspitanja u četvrtom razredu osnovne škole u zavisnosti da li se organizuje kao predmetna ili razredna nastava*, doktorska disertacija, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

Stamatović, M. (2006): *Nastava fizičkog vaspitanja u funkciji razvoja učenika*, Učiteljski fakultet, Užice.

Šekeljčić, G., Stamatović, M. (2010): „Uticaj nastavnih činilaca na antropomotorički prostor“, *Zbornik radova*, 12, Učiteljski fakultet, Užice, str. 189–202.

Šekeljčić, G., Stamatović, M., Marković, Ž. (2009): *Od evropskih gimnastičkih sistema ka humanističkoj paradigmi individualno orijentisanog fizičkog vaspitanja*, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Obrazovanje i usavršavanje nastavnika“ na temu *Ciljevi i zadaci vaspitno-obrazovnog rada*, Učiteljski fakultet, Užice, str. 507–52.

Višnjčić, D. (1979): *Obrazovne vrednosti nastave fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi organizovane kružnim treningom i radom sa stanicama*, magistarski rad, Beograd.

TEACHER IN PHYSICAL EDUCATION

The authors of this paper is directed to physical education in elementary school younger and the role of teachers in the implementation of this subject.

The first part discusses the importance of physical education for physical and mental development of younger school children of primary school

In the second part the authors indicate the quality and organization of physical education in elementary grades, referring to a large number of studies in this field.

The third part talks about education and preparing teachers for teaching and learning. Indicated a need for training of teachers in the field of physical education and are given specific proposals.

Key words: *teacher, teaching, physical education, education.*